

ile Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'lerine müştereken aldıkları (müttefekun aleyh) hadisleri derleyen bir eser olduğu anlaşılmaktadır. 3. *Muhtaşaru İthâfî'l-meheri bi-e'trâfî'l-âşere*. İbn Hacer el-Askalânî'nin *İthâfû'l-meheri* adlı sekiz ciltlik kitabının muhtasarıdır. Eser Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de bulunmaktadır (bk. Ziriklî, VI, 196). 4. *et-Tuḥafü'z-zırâf fî tel-ḥîşî'l-e'trâf*. Medine'de Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (bk. Ziriklî, VI, 196). 5. *Ḳabesü'n-neyyireyn 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn. Tefsîrû'l-Celâleyn'e yazdığı ḥâşiyedir* (bk. *Fihrisû'l-kütübî'l-'Arabîyye*, I, 45).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 338; Gazzî, *el-Ke-vâkibü's-sâ'ire* (nşr. Cebbrâil S. Cebbûr), Beyrut 1979, III, 62; *Keşfü'z-zunûn*, I, 445, 560; II, 1816; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisû'l-fehâris*, II, 826-827; ayrıca bk. I, 326, 465; II, 802, 1125; *Fihrisû'l-kütübî'l-'Arabîyyeti'l-mevcûde bi-Dâri'l-Kütübî'l-Misriyye*, Kahire 1345-48/1926-34, I, 45; Brockelmann, *GAL*, II, 186; *Suppl.*, II, 180, 183-184, 186; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mû'el-lifin*, X, 144; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), VI, 195-196.

MÜCTEBA UĞUR

ALKARISI

Halk arasında
lohusa hummasına sebep olduğu
sanılan hayalî yaratık.

Halk dilinde al, alanası, alkızı, alkırı, albası ve albıs adlarıyla da anılan alkarısı kötü ruhlardan sayılmakta ve cin, peri, dev veya şeytan şeklinde tasavvur edilmektedir. İnanişâ göre albastı (lohusa humması) onun tesiriyle ortaya çıkar ve tedbir alınmazsa lohusa kadınla çocuğunun ölümüne sebep olur. Alkarısının ahır ve samanlıklarda, viranelerde, nehir kenarlarında, çeşme ve kaynak başlarında bulunduğu ve atlarla lohusa kadın ve çocuklarına musallat olduğuna inanılır. Çoğunlukla al gömlekli, yaşlı ve son derece çirkin bir cadı şeklinde tasavvur edilmekle birlikte güzel olanlarının da bulunduğu ve yakalandıklarında bunlarla evlenmenin mümkün olduğu kabul edilmektedir.

Halk arasında iki tip alkarısı imajı yapılmaktadır. Birincisi ölüme sebep olmaz, sadece geceleri ahırda atlara binmek ve yelelerini örmekten zevk alır. Alkarısının atlarına bindiğini farkeden bazı kişilerin atın sırtına kara sakız, zift vb. sürmek suretiyle onu yakaladıkları,

vücuduna iğne veya çuvaldız saplayarak insan şekline dönüştürdükleri ve uzun süre hizmetlerinde kullandıkları rivayet edilmektedir. Alkarısının yakalandığı evlere "ocak", o evlere mensup olanlara da "ocaklı" denilir; alkarısının ocaklarla ocaklılardan ve onlara ait eşyanın bulunduğu yerlerden uzak durduğuna inanılır. İkinci tip alkarısının yeni doğum yapmış kadınlarla çocuklarına musallat olduğu, kadının böbrek, yürek ve ciğerini yemekten hoşlandığı söylenir. Alkarısının musallat olduğu lohusaya albasan, belirtileri gerinme, şiddetli ağrı, çevredeki eşyayı kırmızı görme, bayılma, sayıklama ve ağır köpürmesi şeklinde görülen hastalığa da albastı veya albasması denir. Söylentiye göre alkarısı, korumaya tedbirleri alınmamış evde yalnız bırakılan ve henüz kırkını çıkarmamış lohusanın göğsüne oturarak ciğerini söker ve suya batırır; eğer bu noktada fark edilip tedbir alınmazsa kadın ölür. Hastadan kan geldiğinde alkarısının onu yakaladığı anlaşılır ve derhal korkutulup suya batırmasına fırsat vermeden lohusanın ciğer, böbrek ve yüreğinin elinden alınması gerekir; bu başarılırsa kanama durur ve hasta ölümden kurtulur.

Alkarısına karşı alınacak tedbirler, doğum yapan kadının albastıya tutulmasından önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılır. Önce alınacak tedbirlerin belli başlıları lohusayı kırk gün yalnız bırakmamak; gece gündüz odasında lamba yakmak; ona ve çocuğuna yakın bir yere Kur'an, ayna, soğan, sarımsak, narzılık asmak; yastığının altına en'âm*, kama, bıçak, maşa, makas, ekmeke, erkeceki veya yeleği koyup üstüne iğne sokmak; lohusanın başına ve çocuğun beşiğine birer al kurdele bağlamaktır. Eğer lohusa veya çocuğu albasması uğramışsa hocaya yahut ocaklıya okutulur; yanlarında ansızın silâh atılır veya demir âletlerle gürültü yapılır; odaya al (veya kır) bir at getirilip kişnetilir, hastanın üzerine arpa konarak ata yedirilir.

Eskiden toplum hayatında büyük bir problem teşkil eden albasması, modern tıptaki lohusa humması (fièvre puerpérale) denilen mikrobik hastalık olduğunun anlaşılması ve doğru teşhis edilmesi halinde hastalara gerekli antibiyotiklerin verilmesi üzerine daha seyrek karşılaşılabilecek hale gelmiştir. Buna bağlı olarak alkarısı imajı da ulaşımın kolaylaşması, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması,

ayrıca eğitimde ilerlemeler kaydedilerek her çeşit batıl inancın İslâm'a aykırılığı olduğunun halka anlatılması ile eski korkutuculuğunu büyük ölçüde kaybetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Orhan Acıpayamalı, *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Erzurum 1961, s. 75-84; Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1972, s. 169-172; a.mlf., *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul 1976, s. 226; a.mlf., "Albastı-Alkarısı Üzerine Bir Etüd", *TFA*, VII/158 (1962), s. 2825; Şerif Necati, "Loğusa Kadınlarda Albastı Hastalığı", *HBH*, I/5 (1930), s. 71-73; Sırrı Numan, "Erzurum'da Alkarısı", a.e., I/8 (1930), s. 131-134; Mehmet Şakir Ülkütaşır, "Lohusalık Çağı-I: Alkarısı ve Albastı", a.e., III/29 (1933), s. 158-162; a.mlf., "Lohusalık Çağı-II", a.e., III/33 (1934), s. 257-258; a.mlf., "Albastı hastalığı, tekevvünü ve tedavisi", a.e., VIII/95 (1939), s. 241-242; a.mlf., "Alkarısına Dair Halk İnanmaları", a.e., s. 243-246; Mürsel Köse, "Al-Al Karısı Hakkında", *TFA*, IX/185 (1964), s. 3605-3608; Şükrü Elçin, "Al-Karı", a.e., IX/193 (1965), s. 3813-3814; Cahit Öztelli, "Albastı, Alkarısı, Korumaya ve Tedavisi", a.e., X/209 (1966), s. 4261-4264; Mithat Yılmaz, "Elazığ'da Elkarısı İnanması", a.e., X/215 (1967), s. 4131-4132; Şahver Kaya, "Al Basması", a.e., XI/230 (1968), s. 5060; *TA*, II, 12-13.

ABDURRAHMAN KÜÇÜK

ALKAZAR

Endülü's'te bulunan
ve en önemlileri Sevilla Alkazarı olan
müstahkem Ortaçağ sarayları.

İspanyolca'da *alkazar* (alcazar), Portekizce'de *alkaser* (alcacer) şeklinde söylenen kelime, aslında Arapça "köşk, saray" mânasına gelen *el-kasr* olup İberik yarımadasının birçok yerinde görülen mazgalı kalın duvarlarla korunmuş, İslâmî döneme ve onu takip eden Mudéjar sanat dönemine (XII-XVI. yüzyıllar) ait sarayları adlandırmakta kullanılmaktadır. Başlıcaları Sevilla, Granada, Cordoba, Segovia, Toledo ve Jerez de la Frontera'da bulunan alkazarların en önemlisi ve örnek olarak incelenebilecek derecede mimarî özellikler taşıyanı, müslüman İspanya'nın en büyük şehirlerinden İşbiliye'de (Sevilla), İslâmî yapıların topluca yer aldığı bugün Alcazaba (< Ar. el-kasaba "kasaba, köy") denilen eski şehir merkezinde inşa edilmiş olanıdır. Altın yıldızlı çinilerle kaplı olduğu için Altın Kule adıyla tanınan ve 1220 yılında inşa edilen on iki köşeli büyük kule ile halen katedralin çan kulesi olarak kullanılan bü-

yük minarenin (la Giralda) yakınındadır ve onlarla birlikte üçlü bir grup teşkil eder. İlk defa, Endülüs'ün Mülûkû't-tavâif döneminde Muvahhidî (Almohad) Sultanı Ebû Ya'kûb Yûsuf (1163-1184) tarafından Tuleytulalı (Toledo) mimar Calubî'ye yaptırılmışsa da 1364-1366 yıllarında yeniden inşa edilirken bu binanın mazgallı duvarları ile Aslanlı Kapı denilen ana girişi hariç diğer kısımları yıkılmıştır. Daha önceleri yerinde, 712 yılında yapıldığı sanılan bir Emevî kalesinin mevcut olduğu bilinmektedir.

Bugünkü binanın yapımı, Castilla-León Kralı Zâlim (el Cruel) I. Pedro (1334-1369) için, onun yardımıyla ikinci defa tahta geçen Gırnata (Granada) Benî Ahmer (Nasrî) Sultanı V. Muhammed'in (1354-1359, 1362-1391) gönderdiği mimar ve ustalarla Tuleytula'dan getirilen müslüman marangozlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir hristiyan eseri olmasına ve sonradan I. Carlos (1516-1556), II. Felipe (1556-1598), III. Felipe (1598-1621) ve V. Felipe (1700-1746) devirlerinde Avrupalı tarzda restore edilmesine rağmen, Mudéjar (< Ar. müdeccen "yerleşip kalmış, uyum sağlamış") denilen ve İslâm sanatının hristiyan sanatına uygulanmış şekli olan sanatın en güzel örneğini teşkil

etmekte ve bu sebeple İslâm mimarisi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Portakal ve limon ağaçları ile yaseminlerin karakterize ettiği geniş bir bahçenin içinde yer alan yapı, ortası havuzlu üstü açık avluları çevrelemiş kapalı mekânlarıyla, havuz ve çeşme sularından yansıyan güneş ışınlarının duvarlardaki parlak çiniler üzerinde yansımasını ve bu duvarlarla revakların da havuz suları üzerinde görüntülenmesini amaçlayan İslâm saray mimarisinin tipik bir örneğidir. Binanın methaline, çevresi nebatî motiflerle süslenmiş dikdörtgen bir kapı açıklığından girilmekte ve iki yanda, ince sütunlara oturan dilimli kemerlerle onların üzerinde ikinci bir sıra teşkil eden sütunçeli kemerlerin bulunduğu görülmektedir. Bu methalden geçilen binanın ortasında, etrafı ince çifte sütunlara basan dilimli kemerlerden oluşmuş revakla çevrili, duvarları çini ve üzeri süslemeli alçı sıvayla kaplanmış Kızlar Avlusu (Patio de las Doncellas) yer alır. Sarayın en gösterişli bölümü, bu avluya geniş bir kemerle açılan elçi kabul törenlerinin yapıldığı Elçiler Salonu'dur (Salon de Embajadores). Duvarlarının at nalı kemerli kapıların yarı hizasına kadar olan kısımları, üç kanatlı rûzgâr gülü ve geometrik desenlerle süslenmiş çi-

nilerle, yukarı kısımları ise yine alçı kabartmalarla kaplanmıştır. Dekorasyonu I. Pedro zamanına ait olan bu salonun üstü 1420 yılında, içi kabartma arabesk motiflerle bezenmiş altın yaldızlı bir kubbe ile örtülmüştür. Sarayın diğer önemli bir bölümü de ince sütunlara oturan sıra kemerlerle çevrili Bebekler Avlusu'dur (Patio de las muñecas). Buranın sütunları X. yüzyılda III. Abdurrahman'ın Kurtuba yakınında inşa ettirdiği Medînetü-z-zehrâ Sarayı'ndan getirilmiştir. Bir hristiyan hükümdar için yapılmış olmasına rağmen binanın birçok yerinde Arapça kitâbeler bulunmakta ve "Sultan Don Pedro"ya hayır dua eden bu kitâbeler, XIV. yüzyıl İspanya'sının nasıl İslâm kültürü hayranlığı içinde yaşadığını göstermektedir.

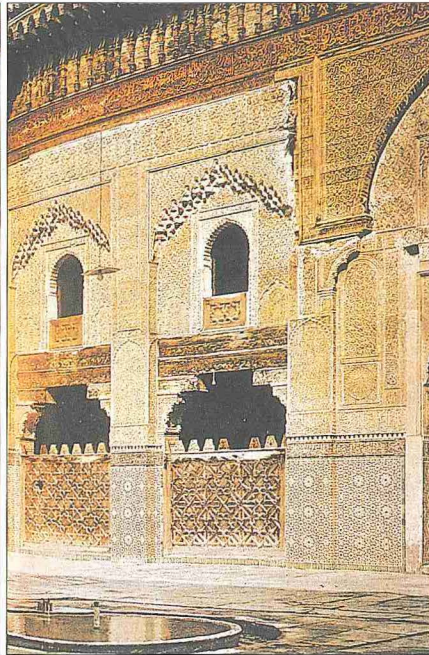
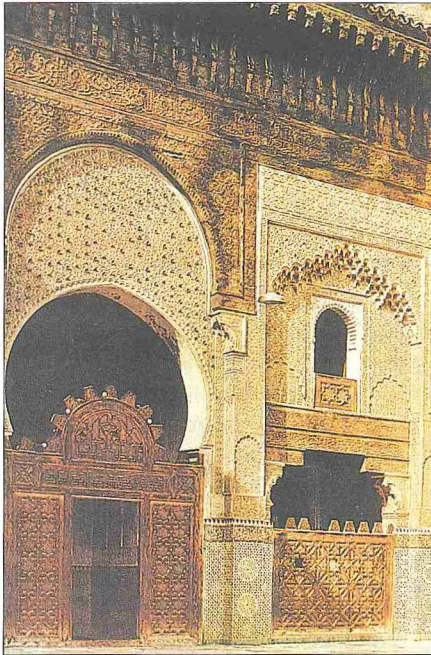
BİBLİYOGRAFYA:

S. Montoto, *La catedral y el Alcazar de Sevilla*, Madrid 1948; J. Romeroy Murube, *El Alcazar de Sevilla*, Madrid 1960; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain, Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 367; S. M. İmamüddin, *Muslim Spain*, Leiden 1981, s. 173; Claudio Lo Jacono, "L'Espagne musulmane" (*Histoire et civilisation de l'Islam en Europe* içinde, nşr. F. Gabrieli), Vérone 1983, s. 60; Geoffery King, "Spain" (*Architecture of the Islamic World* içinde, nşr. G. Michell), London 1984, s. 215; Hüseyin Mu'nis, *Rihletü'l-Endelüs*, Cidde 1985, s. 232-233; Muhammed Abdullah İnân, *Nihâyetü'l-Endelüs*, Kahire 1987, s. 517.

SARGON ERDEM

Alcazar Sarayı'nın dekoratif zenginliğe sahip avlu duvarlarından iki detay - İspanya

ALKIŞ

Osmanlı teşrifat geleneğinde, merasimlerde padişah ve vezirler için söylenen güzel sözlerle verilen genel ad.

Türkçe almak "övmek, medh ü senâ etmek; şükretmek, hamdetmek" kökünden gelen ve Kâşgarlı Mahmud tarafından Hz. Peygamber'e getirilen salavat anlamında da kullanılan (*Divânü Lûgati't-Türk Tercümesi*, I, 97) alkış kelimesi, bugün sadece el çırpma suretiyle ifade edilen takdir gösterisinin adı olarak kullanılmaktadır. Türk-İslâm tarihinde ise devlet büyüklerine karşı törenlerde söylenen övgü, şükür ve iyi dilek sözlerine alkış adı verilmiştir.

Alkış, Osmanlı devlet teşrifatının da vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Osmanlılar'da padişahlar ve vezirler için merasimlerde ve özellikle bayram törenlerinde Dîvân-ı Hümâyûn çavuşlarının yüksek sesle söyledikleri bazı sözler vardır ki asıl teşrifatla ilgili alkış bun-